

B i d r a g

37

till

SVENSKA SKALDEKONSTENS HISTORIA.

A f h a n d l i n g

som med viddberömda Philos. Facultetens
tillstånd

under inseende af

MAG. PEHR DANIEL AMADEUS ATTERBOM

Professor i Ästhetiken och Vitterheten, Ridd. af K. N. O
En af de Aderton i Svenska Akademien,
Ledamot af åtskilliga Lärda Samfund

för

Philosophiska Graden

utgifves

af

PEHR SVEN WILLGOTT LUNDBLAD

af Västgötha Nation. Stip. Helmfelt.

och offentligen försvaras

på Gustavianska Lärosalen d. 25 Maj 1842.

p. v. t. o. m.

2.

UPSALA 1842.

Wahlström & Lästbom.

Men allt detta, — torde någon betänksam läsare fråga, — är det i sanning, vid noggrannt eftersinnande, mera tjenligt att upplyfta, än att nedslå våra förhoppningar om en äkta svensk vitterhets fullständigare förverkligande och framtid? Visserligen: och det så mycket mer, som sjelfva den nyss antydda inskränkingen af svenska skaldesångens anlag och bestämmelse synes börja märkvärdigt utvidga sig, och, åtminstone åt en rigtning, förete någon möjlighet af lyckadt uppträdande jemväl inom Poesiens större och objectivare former. Vi åsyfta härmed ej blott den lyriskt-berrättande rigtningen, eller den på lyriskt vis episka; utan tillika vissa frambringelser inom Romanens och Novellens område, hvilka tyckas bebåda en på sin väg stundande ny utveckling af svensk skaldedikt. Vål är det sannolikt, att flertalet af dessa, ännu, tillkännagifver blott en med talent — någongång genialitet — mottagen och bearbetad andel af den psykologiska förfining, som utmärker de förnämsta europeiska culturfolkens nuvarande allmänna bildnings-tillstånd, och som derföre nu hos så mången dels uppeggar till, dels underlättar, försök att afskildra det oss omgifvande samfunds- och sällskapslifvet, i dylika mer eller mindre ästhetiska återspeglingar. Säkert är, att ett verkligt studium af t. ex. Goethes och Tiecks hithörande diktverk tillräckligt visar, icke blott att detta samfunds- och sällskapslif, hvilket vi betrakta såsom vårt vanliga, kan gifva material och (i viss hänsyn)

basis åt poetiska skapelser, — utan dessutom, att dessa dock blifva poetiska endast i kraft af en princip, som ur sjelfva medelpunkten af Konstens egen sphär uppenbarar sig och verkar. Man bör nämligen noga ihågkomma, att Poesi är en sak, och att en (i större eller mindre mått) ästhetisk tidsfördrifs-läsning är en annan. I alla fall kan emellertid medgifvas om de bästa af de svenska productioner, hvilka vi nyss hade i sigte, att de förråda, utom talent, äfven högre snillegåfvor; och alltså visserligen låta oss hoppas, att fullkomligare efterföljare befinna sig i snart antåg.

Om nu således äfven vi, härmed, gerna och rundeligen erkännt det myckna goda, det flerfaldigt lofvande af svenska diktarsnillet anlag, ställning och egenskaper, samt sjelfve med någon utförlighet uppehållit oss vid denna dess ljussida: så föranleddes detta likväl allsicke af en benägenhet, att blunda för den motsatta eller för skugg-sidan; på hvilken åtskilligt möter oss af mindre hugnelig art. Många företeelser i vår vitterhets häfder äro sådana, att man oundvikligen i dem igenkänner samma lutning åt tröghet och ett på förunderligt vis dermed blandadt flackt lättsinne, samma böjelse för enstörig sjelfvisshet och småsinnig afund, samma dignande mera under inre än yttre Jotuna- och Thussa-makter, samma kastningar mellan prunkande didaktik och krank sentimentalitet, samma benägenhet att mode-vis hängifva sig åt infly-

telser från främmande folkslag, samma lust — äfven i bättre fall — att (under skiftande skepnader) utsväfva i oäkta subjectivism, som, tyvärr! möta oss på så oräkneliga blad af vårt fosterlands allmänna historia. Men till dessa — och dylika — betraktelsers anställande komma vi, under det följande, att nogsam t erhålla anledningar; i och med detsamma, som deras särskilda tillämpningar då göra deras mening ännu bestämdare tydlig. Jag vill derföre här blott tillägga en enda påminnelse: den är af sådan art, att man derifrån skulle rakt kunna begynna vår vitterhets häfda-teckning.

Man har i sednare tider mycket omtvistat, hvad i vår vitterhet bär, eller icke bär, stämpeln af svensk originalitet och nationalitet. Man har, med skäl, uppställt denna egenskap såsom en hufvudfor-dran; men esomoftast på ett sätt, som yppat, att man ej gjort sig reda för dess rätta betydelse. Endast på en grundlig och opartisk hädforsknings väg kan man erhålla den frågan riktigt besvarad. Men samma väg ådagalägger ock, att den svenska originaliteten, ehvar den verkligen är till, aldrig utesluter ett tillegnande af något utomlands ifrån erbjudet sannt och skönt; emedan den alltid, genom själiva sättet af detta till-egnande, vet bevara sin sjelfständighet och omisskänn-lighet. Icke sällan har det sett ut, som hade en blindt ifrande fosterlandskänsla, i vidunderligt miss-förstånd af sina önsknings, yrkat såsom ett grund-

villkor för denna originalitets fortfarande möjlighet, att det svenska snillet skulle försätta sig i ett tillstånd, der det vore rentaf oberoende af alla utländska inverkingar. Vore slik yrkan i allmänhet rimlig och verkställbar, så skulle näppeligen kunna nämnas något europeiskt land, der snillet befunne sig i en mera bekymmersam förlägenhet om medel att tillskapa en dylik sluten litteratur-stat, än i Sverige. Men lyckligtvis kan det trösta sig med Tegnér's utlåtelse:

”all bildning står på ofri grund till slutet;
blott barbariet var engång fosterländskt”.

Redan en blick på vårt lands geographiska läge, så högt upp och afsides i det yttersta Thule, bör påminna oss, att det ej kan i något afseende vara ett ursprungligt cultur-land, och att det står fjermare, än flertalet af Europas länder, från de villkor, som dertill fordras. I oundviklig följd af detta läge, hafva vi — hur skulle det kunna nekas? — alltjemnt måst från andra folk emottaga de stora ämnena för cultur och de stora impulserna dertill. Vår nations hela historia, från sin början till närvarande dag, bekräftar detta förhållande genom en oafbruten bevisnings-kedja. Hvad här gäller öfverhufvud om vår andel af europeisk själsodling, gäller naturligtvis ock om hvarje dess särskilda gren; således äfven om vår skaldekunst och samtliga vitterhet. Det har blifvit vårt öde, att den andliga solen, liksom den lekamliga, lyser på oss från andra länder, eller att hen-

nes lifvande sken besöker dessa, innan det hinner till oss; och jemväl i den hänsyn, hvarom nu särskildt är fråga, måste vi finna oss deri. Vi böra dock ej beklaga oss öfver den anledning, som äfven härigenom gifves oss till utvecklande af dygder, hvilka äro detta ej mindre hos nationer, än hos enskilde: nämligen, å ena sidan, ödmjuk resignation under en af gudomlig skickelse tilldelad lott; och, å andra sidan, en varm känsla af förbindelse, af djup tacksamhet, — först mot Försynen, som ändock gifvit oss så mycket af diktens förmåga, och af kraft, att med denna vår andel sjelfständigt införlifva allt som kan nära dess skönhetskärlek och befrämja dess fulla utveckling; samt derefter äfven mot de män, som, i rigtningen åt sådan utveckling, än öfver vår dunkla Nord spridt en verklig Skönhetens morgonrodnad, än beredt möjligheterna till hennes ännu herrligare uppenbaringar, och i båda fallen lysa oss på vår bana med ovärderlig föresyn.

Hvarje folk är en egen mensklig personlighet i stort. Vi kunna här lemna derhän, huruvida detsamma, som om hvarje enskild mennisko-person, äfven gäller om hvarje nation: att under hennes lefnad, vanligtvis, blir af henne aldrig någonting mer, men väl någonting mindre (och oftast mycket mindre), än hvad hon i sin ungdom drömde och önskade. Det under lefnadsloppet beledsagande idealet är således, att kunna bli, om icke mera, dock så mycket, som ung-

doms-drömmarnes anande och lofvande krets innebar. Besinna vi nu, att ett folks Myther äro — just de fixerade äldsta gestalterne af dess barndoms- och ungdoms-drömmar: så finna vi, att de, med detsamma, jemväl äro de fixerade äldsta gestalterne af dess ideal. Om vi nu, med sann stolthet, kunna utropa: huru herrliga Myther äro ej våra, — eller de till oss från stamfäderen öfvergångna! så innebäras ock i detta utrop oändliga förhoppningar, till hvilka de berättiga. Det sätt nämligen, hvarpå ett folks myther äro dess ideals urgestalter, kan endast i den mån vara något herrligt och betydningfullt, som det folk, hvilket de tillhöra, var från begynnelsen utrustadt med stora kultur-anlag. I samma mån äro dylika ungdoms-drömmar tvåfaldt profetiska: de spå, både i allmänhet hvad människoslägtet, och särskildt hvad detta folk, kan och bör blifva. När man alltså i Verldshistorien ser, huru mycket de Götiska eller Germaniska folken verkligen blifvit, eller hvilken stor historisk role de i allmänhet spelat: då skulle redan deraf, utan all närmare bekantskap med deras ungdoms-drömmar, kunna slutas i förväg, att dessa drömmar måste ägt synnerlig djuphet och fullhet. Äfven af Svenskarne har, under vissa tidskiften, något långt mera blifvit, än Europa, fästade sig vid de yttre tecknen af ringhet och torflighet, hade väntat. Ingenting vore dock sänre, än att, under vexlande skryt och grämelse öfver det försvunna, insomna på redan åldrade lagrar. Tvärtom:

enhvar, som kommer till riktig kännedom af de myther, genom hvilka det svenska folklifvet erhöll sin första fostran, drifves genom dem nödvändigt till den slutsats, att uppnåendet af ett än högre historiskt värde, än det redan i ett och annat tidskifte uppnådda, åligger såsom den heligaste pligt ättlingarne af sådana mythers ägare; om ock under förändrade omständigheter, och således under förändrade former. Det innersta syftet för en svensk vitterhets-historia bör derföre vara, att alltigenom, från sin ståndpunkt, framhålla det egendomliga svenska national-idealet; och således troget, med klarsinnig och mild opartiskhet, afteckna ömsom annalkningarna dertill, ömsom afvikningarna derifrån. Af allt detta följer: för det första, att så långt, som ännu en skandinavisk national-existens fortfar, och så långt, som den svenska nationaliteten är deraf en hufvudlem, är den förpligtad, att på Edda-lärans uråldriga runtaflor igenkänna just de oförgångliga antydningar om detta sitt historiska ideal, hvilka den, för att åt sin varelse gifva och vidmakthålla förnyadt värde, måste så i dikten, som i all annan handling, sträfva att bringa till motsvarig tillämpning; för det andra, att en verklig teckning af Svenska Skaldekonstens häfder måste begynna med en sann och lefvande skildring af vår Nords forn-skaldiska myth-verld.

Vi hafva trott oss finna, och sagt, att det nationalt mythiska är öfverallt, i grunden, ursprungli-

gen jemväl det nationalt idealiska. Det visar sig vara sådant allt klarare och klarare, ju längre nationen framrycker i cultur-utveckling. De åskådningformer, i hvilka idealet, under tiden af folklifvets ungdoms-drömmar, var förenadt eller sammansmält med sjelfva det alldagliga af detta lif, träda visserligen mer och mer tillbaka i dess bakgrund. Men det kvarverkar, genom en viss egen, från sig meddelad känsloton och verkningsdrift, i det innersta af nationens diktan och traktan; det sätter derigenom, både på det skapande och förstörande af nationens historiska lefnad, en viss gemensam prägel; ändtligen, och sedan national-fantasien, i förening med det öfriga folklynnet, har på afgjort vis utbildat det varaktiga förhållandet mellan denna prägel och dess ursprungliga modell, vaknar äfven national-reflexionen, såsom sådan, till besinning öfver dem båda. Af denna hvarje ädlare culturfolks ställning till det ideal, som framglänser ur hvimlet af dess första ungdoms myther, visar sig naturligtvis den skäraste återspegligen i dess Poesi, och öfverhufvud i dess bemödanden till sköna konstskapelser. Det är alltså icke blott om dess historiska framtid i allmänhet, det är ock enkannerligen om dess poetiska eller ästhetiska framtid, som dessa tidiga visioner af national-idealet, hvilka i dess myther antagit en qvardröjande gestalt, profetiskt drömma. Också är det första uttryck af Poesi, hvilket vi möta vid det historiska tidehvarfvets början,

i hvarje hänsigt ett profetiskt. — Förstår man sedermera (när reflexionen kommit till sin fulla makt) rätt det ifrågavarande uråldriga, men ändock i evig ungdom qvarstrålande idealet: då inser man, att den nation, hvilken det tillhör, äger deri en sinnbildlig tillkännagifvelse, för sin Poesi liksom för sitt Statslif, af just det egna kall, just den egna bestämmelse, hvartill den är, alltifrån sitt upphof, af Försynen ämnad och förpligtad.

I anledning häraf kunde visserligen fordras, att vi nu började våra "Bidrag" just vid betraktelse-trådens egentliga uppslags-ända; och således med, att taga ämnet för vårt första stycke ur sjelfva de forn-skaldiska Mythernas och Sagornas krets. Vi skulle då så mycket tydligare uppdaga det för vår nyaste vitterhet förebildliga af den omständighet, att i denna vår forntid en lyrisk didaktik, djupt theosophisk och djupt heroisk, föregick det rent episka elementets framträde. Men till sådana framställningar nekas oss, för det närvarande, tid och lägenhet. För denna gången vilja vi derföre, om än icke rentaf börja vid motsatta ändan, dock välja våra ämnen från en rymd, som är oss betydligt närmare och slutligen befianes gränsa intill vår egen; utan att likväl ännu vara, på långt när, tillbörligen känd. Dess gräus på hiusidan är den tidpunkt, då svensk vitterhets-kärlek begynte med något slags medvetande eftertrakta en vitterhet såsom svensk och såsom konst. Med detsamma komma vi ock, att af

en period, som i vår afhandling "Tankar om Kritiker" blifvit skildrad hufvudsakligen från sin negativa sida, nu lemna en skildring, som till motstycke framställer, hvad den var såsom positiv eller productif.

I.

Tiden före Dalin.

Om någon svensk poesi och vitterhet kan, i artistisk mening, före det sjuttonde århundradet föga eller intet talas. Den forn-nordiska, tillsist nästan blott af Isländare utöfvade skalde- och sago-konsten var visserligen en konst — slutligen till och med ett konstleri; men den ridderliga folksång, som efterträdde den, var det icke. Fortlevandet af denna sång, den till eget språk utbildade svenska munartens första, var den enda äkta poesi, som fanns hos vårt folk under Gustaf I:s och hans söners tidehvarf: ett i sina följder nyttigt, men i sig sjelft endast oroligt och otrefligt; der Protestantismens ande, ännu kämpande för sin segers fullbordan, i det närmaste fyllde Litteraturens hela omkrets med idel theologisk polemik. Dock böra vi härvid ej förgäta det verk från denna tid, för hvilket äfven vitterheten står i evärdlig förbindelse: den bekanta Bibel-öfversättning, hvars upphofsmän, genom detta verk och andra, återställde svenska språ-

kets höga och sköna egendomlighet, ja, räddade det ifrån att helt och hållet gå under såsom svenskt.

Den ende skalden under detta tidehvarf var den olycklige Erik XIV; en regent-karakter ungefär sådan, som om man föreställer sig Tasso på en konungathron. Af hans qväden hafva blott få kommit till våra dagar, — åtminstone såsom kända att vara författade af honom; en stor förlust! emedan dessa, så väl de båda i vår Psalmbok förvarade fromma klagosångerna, diktade under hans fångenskap, som hans hjelte-grafskrifter och hans visa om sin kärlek till Catharina Månsdotter, diktade under hans konungs-tid, samtligen tillkännagifva en den äktaste poetiska anda. Så t. ex. hans epitaphium öfver Peder Banér, som med ära stupat i en drabbning mot Danska flottan:

”Peder Axelsson Banér, den ädle man,
 Adels ära och trohet aktade han;
 Mer, än vällust och egen välfärd,
 Gods och skatter och deras värd’.
 Som en adelig hjelte, vig och stark,
 Sökte han de Herrar af Dannemark.
 Ridderligt lät han sin fana flyga;
 De fångna skepp skola det betyga.
 Tappert att strida, det var hans sed:
 Der striden var starkast, der var han med.
 De Svenska förde han troligen an;
 På Svanen var han en höfvidsman.
 Den dag hans hufvud lades nid,
 De Svenske gäfvö sig illa dervid.
 Gudi hafver han offrat sin själ:
 För Sverige föll han — och är nu säll!”

Samma anda, ehuru i en annan tonart, möter oss i visan om hans älskarinna: en af dem, som, oftast af honom komponerade både till vers och melodi, plägade sjungas, i vackra sommaraftnar, vid hans båtfärder med sina förtrogna på Mälaren. Om vi mellan de i läsararter skiftande anteckningar, som af denna visa förefinnas, gå en medelväg, samt tillåta oss en och annan lätt jernknä, uppstår deraf ett helt, som lyder så:

”Väl den, som vidt ifrån klippor höga
Får vandra på en nedrig ban;
De hala branter han aktar föga;
Han går, der foten ej slinta kan.
Hvar må följa sitt eget sinn:
Kär håller jag herdinnan min.

Det största slott varder ofta skakadt
Intill grunden af dunderslag:
Eho der bor, hafver sällan smakat
En rätt förnöjelig glädjedag.
Hvar må följa sitt eget sinn:
Kär håller jag herdinnan min.

I stora hafvet gå stora vågor,
För väder, klippor och storm så hård;
Den, som är klok, efter slikt ej frågar;
Han blifver vid källan i blomstergård.
Hvar må följa sitt eget sinn:
Kär håller jag herdinnan min.

Fattig för rikemans dörr sig bedröfvar,
Klappar, och slipper dock sällan in:
Hos Phillis jag det ej behöfver;
Ty jag är hennes, och hon är min.

Hvar må följa sitt eget sinn:
Kär håller jag herdinnan min.

Har Phillis ej land, ej stora skatter,
Så har hon dock, det jag begär;
Den kärlek, hon mig med omfattar,
Mig vida mera än guldets är.
Hvar må följa sitt eget sinn:
Kär håller jag herdinnan min.

Blänker hon ej af gyllend' smycke,
Så blänka dock hennes ögon skön':
Alldeles är hon efter mitt tycke,
Fastän helt ringa i andras rön.
Hvar må följa sitt eget sinn:
Kär håller jag herdinnan min.

Den, som vill, må i luften flyga;
Mina vingar gå ej så högt.
Jag verlden vill fast öfvertyga:
Till Phillis är mitt hjerta böjdt.
Hvar må följa sitt eget sinn:
Kär håller jag herdinnan min.

Farväl, med Gud, min hjertans lilja!
Farväl, med mångom tusend' god natt!
Det sker dock, efter Herrans vilja:
Jag blifver den, som jag har sagt.
Hvar må följa sitt eget sinn:
Kär håller jag herdinnan min".

De öfrige versmakarne i denna tid voro blott rimmare. Så äfven Karl IX, liksom sjelfve fadern Gustaf: ehuru bägge med en viss energisk naivetet, som dock mera är fosterlandskänslans, än poesiens. Karl IX inverkade mellertid onekligen, genom sin kärlek

för både lärdom och vitterhet, gynnsamt på en instundande bättre framtid. I sednare afscendet var hans smak företrädesvis rigtad på theatraliska framställningar: om än lika rå, sour de författares, hvilka, med riks-historikern och riks-grälmakaren Messenius i spetsen, beflitade sig att uppfylla hans åstundan, ömsom med "sannfärdiga Comoedier", ömsom med Tragedier, dem de sjelfve kallade "lustiga".

Först med Gustaf Adolfs morgonglänsande styrelse, på engång hjeltekraftig och vårblid, började behofvet af egentlig vitterhet, och saknaden af en egen eller inhemska, mer och mer kännas. Hvilken poetisk natur den store Konungen sjelf var, derom har han ej blott i hela sin öfriga lefnad och verksamhet, utan äfven i både vers och prosa efterlemnadt fullgiltiga vittnesbörd. Män uppstodo, flere och flere, som ansågo skapandet af en svensk vitterhet för en nationalangelägenhet, och vitterheten sjelf för ett yrke, värdt att deråt offra allvarliga mödor, ja ett helt lefnadslopp. Men under det århundrade, som härmed öppnades, eller det Carolinska tidehvarvet, danade sig de vitterhets-idkare, som icke (eller icke endast) latiniserade, hufvudsakligen efter tyska och holländska förebilder; om än, till någon del, äfven efter italienska. Grundfelet i allt detta var — sjelfva sättet: det nästan öfverallt ofria, i allmänhet förtyskande, och mot språkets otymplighet med ringa framgång brottande. Den i så mången hänsyn vörndsvärde **STJERNHJELM** är

nästan den ende, hos hvilken vi bestämdt röja ett klarare medvetande om hvad svensk vitterhet borde vara, samt (i följd deraf) en afgjord och kraftig sträfvan, att ställa, liksom behandlingen af vårt språk, så jemväl öfverhufvud den inhemska vitterhetens utbildning, på en sjelfständigt nationlig grund. Ungefär i likhet med Tyskarnes Opitz, men med öfverträffande snille och djupblick, fästade han härvid sitt öga på tvenne hufvudsaker: å ena sidan, på sitt folks och sitt modersmåls egna skaplyne, med uppsökande af dess urförsta källor och begagnande af dess landskaps-dialekter; å andra sidan på den sinneshöghet, klarhet, måtta och enkla gedigenhet, som han älskade i den Grekiska och Romerska Antikens mästarverk. Visserligen voro de främmande inflytelserna öfvermäktiga äfven honom; hans skrifter intyga det. Men de vittna tillika om en verldsåsig, en naivetet, en styl och en verskonst, hvori de antika och svenska beståndsdelarne sammansmält till en skön oskiljaktighet; hvadan de ock bevisa, att till det nyss betecknade målet skulle man hafva kommit på hans väg, om den blifvit fortvandrad af lika — eller åtminstone likartade — krafter.

Hans höga föreställniug om det Svenska Modersmålet, och hans nit för dess upplyftande till den förträfflighet, hvartill han ansåg det ämnadt, motsvarade fullkomligt hvarandra. Vi må höra honom sjelf uttrycka dem, i följande stycken ur hans "Företal till Svea- och Göta-Mäles Fatebur".

Huru få äro de, som i verlden hafva bekymrat sig med annat, än det, som hafver varit dem för fötterne! Huru långt hafver varit emellan dem, som velat göra sig omak tänka och ransaka något tillbaka! Hvaraf är kommet, att fast alle folk i verlden lefva i mörker och blindhet af deras ursprung och härkomst. Det gamla och fordna, de mena sig veta, när man ser till, så är det ej annat, än antingen en tjock töcken och dimba, eller ett ljust moln, som formar sig i hästar, vagnar, berg, slott, resar, dvärgar, kronor, spiror, utan grund, utan varelse och sanning. Och detta är den reda (mestadels) ätterne i verlden hafva, om sin början och äldsta tider. Vill man vända sig och se till Tungomålen: Gud! här ser man sin' under! Vi talom, vi skrivom och vetom intet hvad. Vetom intet, hvad mål vi talom; om det är vårt, eller andras. Hällom ock för fåfänga fråga derefter, och le åt, om någon derpå vill lägga någon tanka: intet betraktandes, att allt, hvad menniskan i verlden fyses om och äflas med, är gäckeri och fåfänga. Men likväl, när man noga vill tillskåda och med renan hug öfverlägga, hvad Målet (att en man kan tala med den andra) är för en ting; hvad det är för en gåfva af Gud; huru stor, outsäglich, underlig och obegriplig den gåfvan är: så menar jag väl vara värdt, att man, annan fåfänga förbigången, slår sig något till denna; om det är fåfänga, betrakta Guds underliga verk och högsta skänk,